

4. LA CREACIÓ DE L'ESCOLA D'ADULTS DE CAN SERRA

Maria Pau Trayner Vilanova

Professora a l'Escola d'Adults (1972-)

Segons el cens de 1975, a l'Hospitalet hi havia 16.129 persones analfabetes, un 8% de la població. Una xifra escandalosa. Un diari de la ciutat, *L'Estaca*, dedicava un llarg reportatge a aquesta situació en un país desenvolupat. Igualment escandalosa era la xifra dels que no tenien ni el *Certificado de Estudios Primarios*: 90.000 persones, el 32% de la població, eren analfabets funcionals o només sabien dibuixar la firma sense saber llegir ni escriure. El nivell d'estudis de la dona era encara més baix que el dels homes. Tots ells i elles eren persones que havien hagut d'abandonar l'escola amb tan sols dos o tres anys d'escolarització, per tal d'ajudar a la família en el treball al camp. Aquesta realitat indignant durant el franquisme, havia sotmès a la ignorància a més de la meitat de la població espanyola, que va ser la que va emigrar a llocs amb més possibilitat de treball. La xifra de 602 persones que no sabien ni llegir ni escriure al barri de Can Serra es va veure com un problema molt greu; més greu fou constatar les 3.591 persones analfabets funcionals o que no tenien el *Certificado de Estudios Primarios*, títol mínim que s'exigia per entrar a qualsevol lloc de treball, tant per les dones com pels homes.

L'Escola d'Adults de Can Serra va començar l'any 1971. Aquell any, a la perifèria de les grans ciutats de Catalunya sorgeixen, quasi per generació espontània, unes iniciatives culturals que amb diferents noms (escola d'alfabetització, cercle de cultura, escola social...) pretenen donar suport a les persones amb baixos nivells acadèmics o del tot analfabetes. Neixen paral·lelament o a l'ombra de les associacions de veïns, parròquies o centres socials i se sumen a processos reivindicatius i culturals dels barris. Fou com una onada, resultat de la consciència que tenia el moviment popular sobre la importància de la cultura. Les noves escoles d'adults eren un model alternatiu tant d'organització com pel model dels continguts. S'era conscient que

s'estava elaborant un model d'escola diferent, molt vinculat a les necessitats de la població i era urgent la creació d'un nou mètode en el qual els continguts estiguessin directament lligats a la vida quotidiana, amb nocions d'urbanisme, de dret laboral, de la interpretació del full de salari, de la compra al mercat. Es tractava d'ampliar el concepte d'escola a d'altres àrees que podien no semblar estrictament acadèmiques, de posar en valor, fins allà on fos possible, el bagatge cultural que l'immigrant del món rural posseeix i que ha esdevingut inútil en la cultura urbana i industrial, sense deixar però, la dimensió estrictament d'instrucció, que és el que motiva la majoria: aprendre a llegir i escriure i obtenir el *Certificado*.

A Can Serra s'hi va inaugurar, a l'octubre de 1968, el segon institut de l'Hospitalet, el Torras i Bages. Aquest fet, juntament a la urbanització dels espais del seu entorn i l'arribada d'en Jaume Botey a la comunitat escolàpia per treballar a l'Institut, van servir de motivació per a la creació d'una escola d'alfabetització que dones resposta als nouvinguts. En Jaume venia del barri de Pequin¹, on havia participat activament amb el seu germà Francesc en l'escola habilitada per a la població, majoritàriament gitana. Un equip molt divers, on hi tenia un paper capdavanter la comunitat escolàpia, motivats per la problemàtica de les persones nouvingudes, va elaborar el primer llibre amb un títol molt expressiu: *Así aprendemos en Can Serra*, i les persones que crèiem en la importància de l'educació per a tothom, vam començar el treball de creació adient d'una escola i de material per donar resposta a la realitat d'aquells anys.

La iniciativa sorgí de la parròquia en combinació amb militants de Comissions Obreres i del PSUC² del barri. Primer es va ocupar el petit local del bloc D-6 que utilitzava la parròquia i a l'any següent, amb l'ajuda d'en Jaume, es van fer les classes a l'institut on ell ensenyava. El primer professorat foren tres religioses escolàpies acabades d'arribar (Magdalena Sendra, Rosa M. Abad i Mercè Romans) i dos escolapis (Ramón Marimon i Jaume Botey). A ells i elles se sumaren militants de partits polítics en la clandestinitat (José Fariñas i Enrique Arpio) i amics com Ismael Roldán i Enric Roldán. Es comptava amb que dirigents de CC.OO., especialment de la construcció com Jaume Valls i Antonio Ruiz, serien impulsors de base i alhora els primers alumnes.

A la meitat del curs 1971-72, començà a funcionar la *Escuela Nocturna de Alfabetización de Adultos* de 4 a 6 de la tarda per a les dones mentre els homes hi assistien a l'horari nocturn, al sortir de la feina. L'equip docent es va ampliar ràpidament, amb bon ambient i il·lusió per fer-ho bé, convençuts de la importància del que feien i del compromís voluntari. Sabien que començaven una experiència inèdita. Aquesta escola ha continuat ininterrompudament fins avui.

Una metodologia innovadora

El pensament genèricament marxista de Paulo Freire i el seu peculiar humanisme cristià el feien particularment idoni per convertir-se en el referent teòric més important d'aquella petita revolució cultural. Freire era un pedagog brasileny ja aleshores de prestigi mundial; les seves obres *L'Educació com a pràctica de la llibertat* o *La pedagogia de l'oprimit*, prohibides pel franquisme, eren referència obligada d'un determinat model de renovació pedagògica, i només es podien obtenir clandestinament o llegir en fulls fotocopiats.

Tot seguint el mètode de Freire, el material de la nova escola va ser elaborat per a uns adults concrets. No fou una tasca fàcil però fruit de moltes reunions, vam poder establir un vocabulari de paraules generadores tal com ens marcava aquesta metodologia. Els alumnes van ser els qui ens van orientar per escollir les paraules generadores que ens ajudaríen per assolir l'aprenentatge de la lectura i escriptura en les seves vides. La primera edició es va fer amb les paraules que responien a les necessitats creixents de la vida que desitjaven els nous veïns: *piso, llave, cola, autobús, médico, paisano, barrio, vecino, compañero, trabajo, fábrica, huelga, excursión, chiquillo, buzón*. Aquestes paraules contenen quasi totes les lletres; només hi faltaven la "y" i la "k" de l'alfabet castellà. S'havia de tenir present que eren persones analfabetes però no unes criatures sense experiència de vida. L'adult/a que decideix anar a l'escola ha viscut experiències traumàtiques diàriament a la fàbrica, taller o barri. Calia donar-li doncs, les eines per aprendre ràpid.

Per a les persones analfabetes totals, els primers interessos eren molt concrets i definits: *No puedo contestar las cartas de los paisanos o*

me cuesta una tarde y no la tengo; no entiendo nada de lo que mis hijos aprenden en la escuela y quiero ayudarles; quiero poder escribir a mi hijo que irá a la mili; firmo los contratos de trabajo sin saber lo que firmo y luego me enredan; me lo exigen en el trabajo; cuando servía, para mí ir en metro desde la estación de Sants hasta la Sagrera era un martirio, porque por debajo, todas las estaciones son iguales y tenía que ir contándolas. Per això la primera paraula que el llibre proposà treballar fou *piso* i la segona *llave*.

METODO

- * Se presenta la lámina donde hay el dibujo juntamente con la palabra que se quiere introducir (1) y se crea una conversación diálogo en torno a la realidad vivida . La duración de esta conversación puede ser muy variable. Sin prisas, puede alcanzar de 10 minutos a 1/2 hora.
- * Las vocales no se enseñan como las letras independientes. Se enseñaran siempre sonidos (sílabas), combinación consonante-vocal.
- * 1ª ficha: una palabra sencilla, de dos sílabas directas. Las vocales se enseñan haciendo jugar estas dos consonantes con cada una de las cinco vocales, produciendo sonidos diferentes, y por lo tanto componiendo palabras diferentes.
- * En la segunda ficha se hace el mismo ejercicio con la consonante segunda de la palabra introducida. En ambas van haciendo en sus cuadernos los rasgos propios de las letras.
- * La tercera ficha es la más importante, pues mediante las consonantes ya aprendidas tienen que crear ellos mismos nuevas palabras, todas las posibles. A medida que las van elaborando, las van escribiendo en su cuaderno.
- * La ficha cuarta puede servir de lectura y para dictar las palabras y así asegurar su aprendizaje. Pueden también, después, copiarlas para afianzar los rasgos y las letras aprendidas.
- * A medida que se van conociendo nuevas letras, es importante que se empiecen a construir frases y oraciones.

Fragment del primer manual, «Así aprendemos en Can Serra»

Ajudats també per les fotos del llibre s'anaven creant paraules, possibles motivadores, i es procurava que els professors/es i alumnes, gràcies als diàlegs establerts, fessin possible crear el segon llibre que va dur el títol *Así aprendemos los adultos en L'Hospitalet*. La primera paraula és en minúscula i L'Hospitalet en majúscula, decisió que els autors van creure oportú expressar així, pel poc coneixement de les majúscules, però perquè la gent deia i diu Hospitalet, sense l'article i per reivindicar el nom correcte de la ciutat. L'edició del nou llibre va afegir les paraules *familia, tele, escuela, ayuntamiento, mujer i Cataluña* i va treure del primer llibre *autobús* (no en passaven per Can Serra) i *compañero*, doncs es va constatar que la paraula *paisano* era la que més s'utilitzava entre la gent del barri. Volem fer notar aquest

canvis per mostrar que, aquest treball fou fruit de l'experiència recollida pels aquells ensenyants que, com a bons mestres i juntament amb en Jaume Botey, lluitaren per donar sempre la resposta més ajustada a la seva pedagogia de treball.

OTRAS CUESTIONES PRACTICAS

El diálogo debe ser siempre sobre su realidad y cuanto más próxima y directa mejor, de lo contrario rehuyen la conversación.

Para escribir creemos mejor la libreta de doble rayado, pues se les da la pauta del tamaño de la letra y el diferenciar las que sobresalen de ella. Además del cuaderno, deben escribir también, si la hay, en la pizarra. Debe contarse con una enorme dificultad en el manejo del lápiz.

Si hay posibilidades, es mejor comenzar en grupo; después, debido a la dificultad de la continua asistencia, resulta más difícil que lleven el mismo ritmo de aprendizaje y se convertirían en clases individuales. Para no caer en ello, es necesario siempre crear grupos lo más homogéneos posibles, pues esto facilita y acelera el aprendizaje.

Fragment del segon manual, «Así aprendemos los adultos en L'Hospitalet»

Després dels primers cinc anys d'experiència en l'alfabetització d'adults a Can Serra, vam creure oportú editar el treball que mestres i alumnes havien creat per poder oferir-lo a noves escoles que poguessin sorgir als barris obrers del cinturó de Barcelona, ateses les estadístiques del nivell escolar d'aquells anys de gran migració des de la resta de l'estat. Ni en Jaume Botey ni la Mercè Romans, principals promotors del nou mètode, podien creure que la activitat alfabetitzadora nascuda a Can Serra seria un camí que aniria creixent per tots els barris nous del nostre país. Però se'n crearen, tot seguint la pedagogia del gran Paulo Freire, qui d'una manera molt savia treballava la pedagogia que podia despertar les persones més allunyades d'unes escoles que, als anys 70, no afavorien l'escolarització als barris marginats de les grans ciutats.

Els i les mestres, el Jaume i la Mª Mercè al davant, valoraren molt positivament els resultats, entenent que, a més de donar resposta a les necessitats immediates de lectura i escriptura, demostraven que els alumnes anaven adquirint un esperit crític i actiu sobre la nova realitat que vivien. Entre l'alumnat s'anava creant un diàleg que va donar confiança en el tracte entre tots plegats.

Imatge MP Massana

Imatge MP Massana

Un grup de l'Escola desitjava que Freire en persona beneís els manuals que s'havien editat. Aprofitaren que vivia exiliat a Ginebra i després d'enviar-li el llibretó, van obtenir una cita un matí a les 9 per avaluar-lo. El 2 de juliol del 1982 s'hi presentaren puntualment però ell no era enlloc. La dona encarregada de la casa on vivia es desfeia en excuses perquè no arribava. Es presentà a quarts d'onze, una mica més alegre del compte: s'havia passat la nit celebrant la victòria de la selecció del Brasil sobre la d'Argentina. El mite se'ls

ESCUELA DE ADULTOS DE CAN SERRA
- Casa de Reconciliación -

HORARIO DE CLASES

TARDE

ALFABETIZACIÓN, LECTURA, ESCRITURA, CUENTAS, CATALAN Y CULTURA GENERAL ...

DE 4 A 6

CORTE Y CONFECCION (dos grupos)

DE 3 A 5
DE 6 A 7

DIARIAS (educación de los hijos, sexualidad, precios ...)

TODOS LOS MIERCOLES
A LAS 4,30

HAY GUARDERIA INFANTIL

NOCHE

DE 7 A 10

GRUPOS DE:

- * ALFABETIZACIÓN, LECTURA Y ESCRITURA
- * CERTIFICADO DE ESTUDIOS PRIMARIOS
- * AMPLIACION DE ESTUDIOS
- * CATALAN (dos niveles)

MIERCOLES: CURSOS DE DERECHO LABORAL (ver detalles)

DE 7 A 8,30

CONDICIONES PARA MATRICULARSE

- 1.- SER MAYOR DE 16 AÑOS
- 2.- APUNTARSE EN LA SECRETARIA DE LA ESCUELA (Casa de Reconciliación, de lunes a viernes, de 7 a 10 de la noche)
- 3.- ENTREGAR 4 FOTOS TAMAÑO CARNET

Imatge: MP Massana

desfeia per moments. Es queixà de la mantega del desdejuni i en comptes de parlar-los del manual de Can Serra els demanà sobre l'Espanya de Franco. Atès que hi havia gent que l'havia patit, li van donar detalls de tota mena. Complagut, els va dir: «Si saben tantes coses de Franco, segur que el manual és bo». En Jaume explicava que de l'experiència n'havia extret que no hi ha manuals ni pastilles per a l'educació. Només si coneixes la situació de la gent i l'estimes és possible establir un projecte

Uns col·laboradors excepcionals

Des de l'any 1974, en Paco Fernández Buey i la Neus Porta van venir de voluntaris durant dos anys. No eren els únics que es desplaçaven expressament des de Barcelona. Paco Fernández Buey, encara molt jove, era ja un intel·lectual reconegut. Poc temps després i de la ma

d'ell, s'hi va incorporar el professor Manolo Sacristán dues tardes a la setmana, un ensenyant els rudiments de la lectura i l'escriptura i l'altre, explicant fonaments d'història i economia a partir de la lectura del diari. En aquell moment, Sacristán era l'intel·lectual marxista amb el prestigi més reconegut a l'Estat. Represaliat i exiliat, feia poc que havia pogut retornar. Més endavant hi vindrien, més ocasionalment, el professor José Mª Valverde, també represaliat i retornat de l'exili i Alfonso Carlos Comín, tots dos coneguts d'en Jaume que en aquells anys, ja s'havia incorporat com a professor a la Universitat Autònoma de Barcelona. Que aquestes personalitats de la cultura volguessin venir a una senzilla Escola d'Adults ens donava autoestima i una implícita garantia del que fèiem. Era una situació insòlita que ens dignificava a tots, tant als mestres com a l'alumnat. El treball voluntari de tots aquests intel·lectuals els possibilitava tenir contacte amb les realitats de l'immigració cosa que enriquia la seva teoria i el seu coneixement professional mitjançant les trobades amb la gent senzilla que buscava, a Catalunya, una vida més digna per a la seva família i per a ells mateixos.

En relació a aquesta col·laboració, hi ha una anècdota que explica el mateix Jaume³, que es prou significativa. Quan el jove Paco Fernández Buey, marxista i futur catedràtic de Filosofia, Moral i Política, li demanà de fer classes, volia convertir la teoria marxista en praxi. En Jaume s'hi va avenir pensant que duraria poc però ho va fer, contra el que es pensava, durant una mitja dotzena d'anys durant els quals li demanà de portar-hi un amic, també marxista: el catedràtic d'economia Manuel Sacristán. Vist que, per d'altres raons, era molt conegut li argumentà: *Diré a Manolo que no se presente a los alumnos como Sacristán*. Botey li contestà somrient: *Paco, ¿crees que aquí alguien sabe quién es Manolo Sacristán?*

Sacristán va voler mantenir amb discreció la seva projecció política, científica i internacional, encara que en aquell context no eren necessaris grans esforços per passar desapercebut. Veure'l entrar en aquelles sales atrotinades per ensenyar els rudiments de la lectura i escriptura a adults que tornaven de la feina, sense la més mínima voluntat d'endocrinar, era senyal de la seva qualitat ètica i cívica i d'una determinada manera d'entendre la relació entre teoria i pràctica, cosa que en Jaume va valorar tota la seva vida i que comentava per

fer conèixer aquestes actituds de persones que eren de primera línia en la societat d'aquells anys.

Manolo era un més de l'equip i amb la seva voluntat de passar desapercebut, mai va voler donar les lliçons magistrals que li demanàvem. Només va acceptar donar dues conferències al conjunt dels alumnes. La primera, sobre el Manifest Comunista, davant de dirigents sindicals que havien d'aprendre a negociar convenis col·lectius, Manolo ja parlava de la insostenibilitat del model econòmic que aquells anys es vivia, les seves contradiccions i el que això comportaria amb el corporativisme de les reivindicacions sindicals. La segona va ser sobre l'indi Gerónimo, un apatxe nascut el 1829 a l'actual estat de Nou Mèxic, que va lluitar contra l'opressió i els atacs dels colonitzadors contra el seu poble. Davant la previsible crisi de valors de l'esquerra, Sacristán estava interessat en definir el paper del possible subjecte protagonista de la transformació social. Ell i tot l'equip, vivien l'educació com una eina de transformació social. Anys més tard, en Jaume va saber que havia redactat un informe sobre els acords presos en les reunions de l'Escola d'Adults del 20 d'Octubre i del 14 de Novembre del 1976. Allí hi aboca judicis com els següents: «No oblidar el caràcter d'iniciació. Ser molt senzills. Cal tenir un estil narratiu. Explicar històries, llegir documents o resumir-los. L'objectiu de tot ensenyament es donar unes poques idees però clares (...)».

Paco Fernández, Manolo Sacristán i José M^o Valverde coincidien a dir que aquelles sessions eren per ells com un corrent d'aire fresc que oxigenava i que hi venien per aprendre. Aprenien d'una realitat "real". Però malgrat això, a algunes persones que coneixien la seva identitat i el significat de la seva vinguda, la seva presència els era inquietant. Perquè el que debò exasperava amics i contraris, no era la lucidesa de la seva anàlisi, sinó la intransigència ètica que afectava tant la reflexió intel·lectual com la integritat de la conducta: no a las vel·leïtats, no a acomodar la intel·ligència a les modes. Lucidesa, intransigència ètica i integritat que molestaven a aquells que havien començat a caminar per camins més fàcils i de rebaixes. No impulsaven el possibilisme o conformisme, sinó la consciència i la pràctica de que qualsevol proposta per canviar el sistema des de la radicalitat fracassaria si no prenia com a eix central la persona concreta individual, de carn i ossos. El Jaume va voler que, aquestes línies, escrites en el llibre dels

50 anys del barri⁴, servissin com a reconeixement a ells i a tots aquells i aquelles que van creure que la transformació de la societat passa també, per la cultura i per l'esforç d'incorporar-hi a tothom.

El Jaume es va saber envoltar de gent d'una gran qualitat humana que van saber transmetre a totes les persones que participaren a l'Escola d'Alfabetització. Pel seu tarannà de transformació i a l'entorn d'aquesta escola, van anar sorgint totes les activitats que canviaren un espai que va saber donar activitat, amistat i reconeixement per tots aquells i aquelles que participaven en les institucions que s'havien creat a partir de la Casa de Reconciliació, com l'anomenaven tots els que havien anat a viure al barri.

El 1986, amb ocasió de celebrar el 10é aniversari de l'Associació de Veïns i de la Casa de Reconciliació, en Jaume havia tingut la idea d'iniciar un treball acadèmic que es convertiria en un llibre titulat *Cinquanta quatre relats d'immigració*, en el que a través de relats personals es podrien consolidar els llaços entre les persones al conèixer les seves vides i valorar el que va representar el fet de la gran immigració d'aquells anys. Els apartats del llibre resumeixen molt bé el pensament de totes aquests persones novingudes i que, gràcies a l'Escola d'Alfabetització, van anar creant llaços d'amistat que al fer-se públiques posà a les seves mans la història del món immigrant.

La llavor plantada va anar donant el seu fruit: Casa de Reconciliació, Parròquia, Associació de Veïns, Escola d'Adults, Grup d'Avis, Grup de Dones, Grup de Festes, Corals, Escoles públiques pels infants, Teatre, Centres de Salut, Mercat, el Centre d'Atenció Primària... i es va lluitar per desplaçar la fàbrica de productes químics, La Cardoner, que avui és el bonic parc de Les Planes així com La Farga, transformada en un gran centre comercial del mateix nom. Avui encara es recorden les consignes i cançons que cantàvem a les manifestacions davant l'Ajuntament, encapçalades pel timbaler que ens avisava i que ha quedat immortalitzat amb la cara que te el nostre Gegant de la Festa Major.

A l'Escola d'Alfabetització es varen aprendre moltes coses d'història, socials, polítiques i també d'espiritualitat. Gràcies Jaume i Mercé i a tots els que hi participaren amb tanta solidaritat.

Imatge MP Massana

Les classes d'adults eren la pràctica de la teoria que ensenyava en Jaume en altres espais de Can Serra i Paco Fernández Buey és un altre exemple de mestre d'aquella Escola d'Adults que demostrà com moltes teories, si es fan realitat, tenen la força de transformar el món. Les seves divuit notes recollides en el llibre *Sobre izquierda alternativa y cristianismo emancipador* són un exemple de coherència entre el pensament teòric especulatiu i el fruit d'aquesta teoria.

Aquesta era la teoria que en Jaume anava posant a la pràctica al llarg de la seva vida i d'una manera especial, en la seva activitat com a mestre alfabetitzador. Sabia interessar-se i orientar aquelles persones nouvingudes a Catalunya els anys 70 i com que al mateix temps era un estudiós universitari, va poder donar respostes pràctiques i a molts nivells, com ho va fer al barri de Can Serra. Allà, on va viure tants anys, va expressar la seva coherència de persona solidària, activista i creient en tot allò que podia ajudar a transformar la societat per fer un món més just.

Una esquerra alternativa i un cristianisme emancipador.

El Jaume va saber crear espais que van ajudar a comprendre el que Paco Fernandez Buey sosté en el seu llibre, tot recordant el seu mestre, Manolo Sacristán i també en Jaume Botey, Jose María Valverde y Juan García Nieto, és a dir, el món de la revista *Éxodo y Cristianisme y Justicia*. Efectivament, va cridar molt l'atenció que Manolo Sacristan i José Mª Valverde, dos comunistes del PSUC, intel·lectuals tots dos, participessin en una escola d'alfabetització d'obriers en una parròquia d'un barri de l'Hospitalet. Manolo hi va anar fins que la diàlisi li va permetre. Va ser aquest fet un dels testimonis que més van ajudar a en Jaume, com ho va dir ell mateix. Junts, Paco Fernández, José María Valverde, Manolo Sacristán i Jaume Botey van compartir una vaga de fam per Nicaragua en la mateixa parròquia coneguda, ja aleshores com la Casa de Reconciliació. El llibre d'Alfonso Comín *Cristianos en el Partido i comunistas en la Iglesia*⁵ i el debat amistós en el llibre del Jaume Botey *Cinquanta quatre relats d'immigració*⁶, són un altre exemple del pensament que es va viure a l'Escola als anys 70.

En Jaume era bon amic i sabia conversar llargament de tot allò que li interessava, principalment amb aquells que es trobaven en la lluita per empènyer la societat a fer possible aquell crit que sonava a tots els llocs de lluita per la pau i la solidaritat i que ajuntava a tanta gent sota el lema "Un altre món es possible". Ell estava molt amatent davant tots els canvis i a tots els nivells i es feia patent en un barri construït per una immigració que anava omplint el nostre país per oferir el seu treball i trobar una vida més digna que la viscuda fins llavors. La seva formació cristiana i universitària es varen reflectir en el model dels seus valors: crear, des de baix, espais de reflexió per escoltar les motivacions de la gent que la societat no valora; sabia que la vida té una realitat en el fons del nostre ésser que es comuna a la humanitat i per això creava estructures solidàries per posar-les al servei de tothom. El seu bagatge com a mestre el feia entendre aquelles expressions que, aprofundides, poden donar sentit a les vides viscudes amb generositat i donar resposta a allò que fa canviar estructures. Com ell deia sovint: «Si cal aspirar al paradís, el que cal fer es conèixer els camins que porten a l'infèrn per tal d'evitar-los i és precisament això el que és l'educació, no només saber molt, sinó

seguir els camins d'aquells i aquelles que son coherents en la seva vida. No ens equivoquem, perquè en el segle que ens toca viure, cal admetre que potser, fins ara, la filosofia s'ha dedicat a interpretar el món, però del que es tracta, es de canviar-lo».

En Jaume tenia clar que els humans no podem viure sols i va demostrar-ho perquè mai es va negar a cap col·laboració. Potser la resposta transformadora es: que per mi no quedi, sempre es pot fer quelcom. No podem perdre mai l'esperança com alimentadora de la nostra vida. Ell va ser un fort testimoni de laïcitat i fe. Mai va entendre aquestes realitats com oposades, sinó com a clarificadorres dels sentiments que es van viure el nostre país i al mateix temps, molt lluitador, per trencar possibles contradiccions entre postures laiques i creients. La confluència de marxistes i cristians/es en les lluites socials en aquells anys i sobre tot en els orígens de Comissions Obres van tenir molta importància per a cristians que es consideraven marxistes com demostra la participació de militant d'obrers cristians de l'HOAC de la JOC⁷ i com ho foren grans exemples com els jesuïtes José Maria Llanos a Madrid, o Juan García Nieto a Cornellà. En l'última entrevista que en Jaume va fer a Sacristán, deia: «Manuel Sacristan tenia molt clar que un dels problemes principals del marxisme es que mai cap marxista havia dit res interessant sobre el problema clau per les persones com la mort. Les nostres cosmovisions que es pretenen globalitzadores, no tenen explicació per quasi res del que senten mes profund aquestes persones, no tant sols sobre la mort, sinó de quasi cap dels seus problemes íntims».

En Jaume va estar sempre al costat dels més desvalguts i com Weil, pensava que era el coneixement i/o vivència de la marginació a la societat, era la clau de l'activitat cristiana. Aquesta coherència, la de veure i viure, expressada en les accions que recordem donaren lloc al que anomenaren "Cristians pel socialisme".

Per acabar

Per poder oferir-vos el record dels alumnes del Jaume sobre les classes que varen fer amb ell, els he demanat la seva col·laboració en aquest document. I he pogut comprovar que les llavors que es van

plantar, han donat un gran fruit. Avui 27 d'Octubre del 2021, he pujat a l'Associació de Veïns del barri i m'he trobat que unes 15 persones es troben dues hores la setmana per comentar les coses que viuen i passen en el barri, a Catalunya i el món sencer. Les paraules generadores de Freire donen sempre el millor fruit i després de 53 anys de vida a Can Serra, continuen trobant-se. Saben llegir, escriure i entenen les estratègies que ens cal viure i alimenten una amistat que avui encara els fa feliços. L'escola d'alfabetització de Can Serra dona els seus fruits. Fruïts d'una època sembrada d'amor, lluita, treball en comú i gran solidaritat.

I com cloenda, s'han volgut incloure, sense cap modificació, quatre documents personals que tenen un gran valor com a testimoni del que va representar aquella Escola d'Adults de Can Serra.

Joaquina Otero San Millán

Nascuda el 1950 a Villar de Mazarife (León), va venir a Catalunya als 23 anys, procedent d'Alemanya. Va treure el Certificat d'Estudis Primaris a l'Escola d'Adults i posteriorment va fer estudis de Treballadora Familiar i d'Auxiliar de Clínica. Ha treballat als Serveis Socials de l'Ajuntament de l'Hospitalet fins a la seva jubilació.

Para mí, la experiencia de la Escuela de Adultos ha significado una plataforma para seguir preparándome y perder el miedo a aprender. Salí de la escuela de Primaria cuando solo tenía 12 años y mis estudios han sido escasos. Cuando llegué a Can Serra recién casada empezamos a conocer vecinos que llevaban tiempo viviendo en el barrio y nos fuimos integrando a todas las actividades posibles.

Empecé en la Escuela de Adultos, con Jaume Botey y otros profesores. Él nos impartía Historia. Éramos un grupo reducido de personas que además todos teníamos interés en aprender.

La forma de impartir las clases era muy amena. Visitamos dos museos, uno el Arqueológico y el otro de Picasso. Era la primera vez que visitaba un museo. Con el resto de profesoras, aprendí Matemáticas, Lengua y Catalán. Tengo de todos ellos un recuerdo magnífico, valorando sobre todo que lo hacían de forma voluntaria.

Después de pasar por la Escuela de Adultos, empecé a estudiar Graduado Escolar, en la escuela Joaquím Costa. También inicié Auxiliar de Clínica en la Escuela Profesional Pedraforca, donde estaba de profesora María Pau, pero lo dejé porque Pilar Massana nos informó a las mujeres de Can Serra que se ponía en marcha una nueva profesión que se llamaría Trabajadoras Familiares, a través del Instituto Católico de Estudios Sociales (ICESB).

Otra compañera del barrio y yo, iniciamos los formación en los años 1980-1981. Terminado el curso yo empecé trabajando a través de Caritas y las otras compañeras en otros organismos. Se creó la primera Asociación de Trabajadoras Familiares de Cataluña, formando parte de la Junta Rectora.

Más tarde se tuvo que crear también la primera Cooperativa de Trabajadoras familiares de Cataluña, para dar salida laboral a esta nueva profesión. El Ayuntamiento de Hospitalet, convocó las primeras plazas de Trabajadora Familiar y la compañera y yo nos presentamos, aprobamos y hemos trabajado en esta profesión hasta nuestra jubilación.

Ha estat important que Jaume Botey m'iniciés en tot aquet procés d'aprenentatge. Sense ell i també de la resta de professors que impartien altres matèries, no m'hagués atrevit a donar aquet pas que m'ha servit a la meva vida.

M. Esther Mallo Gómez

Nascuda el 1953 a Cascallá (Lugo), va arribar a Catalunya als 15 anys. A l'Escola d'Adults es va treure el Certificat d'Estudis Primaris i va continuar estudiant a l'institut Torras i Bages. Va guanyar les oposicions d'auxiliar administrativa a la Diputació de Barcelona fins a la jubilació.

Sento un magnífic record de l'escola d'adults de Can Serra on hi havia uns excel·lents professors i súpers preparats. Jo amb ells em sentia com si fossin els meus amics de tota la vida. En Jaume Botey ens feia classes d'història i de cultura en general, ens transmetia les matèries d'una forma molt didàctica. Tan els meus companys com jo esperà-

vem amb entusiasme les classes. Ens va explicar com es va construir el primer ferrocarril a Catalunya que va ser de Barcelona a Mataró, també les onades migratòries com vivien els emigrants compartint habitacions i en ocasions llits.

A vegades anavem a visitar museus. Jo mai hi havia estat en un museu. El primer que vam anar-hi va ser l'etnològic, altre dia vam anar al Picasso encara em recordo d'alguna explicació que ell ens feia con si ell fos l'autor. A la sortida del museu van anar a prendre una cervesa a la Plaça Reial. Se'ns va apropar un nen que demanant caritat i el Jaume li va donar. Ens insistia molt que havíem de ser crítics donar la nostra opinió que era tan vàlida com la de qualsevol altre persona.

Ens va preparar per examinar-nos del graduat escolar. L'esàmen el vam fer a l'Institut Torres i Bages. Gràcies als ànims del Jaume i d'els altres professors vam continuar estudiant. Jo vaig treure el nivell C de Català i unes oposicions d'auxiliar administrativa, la qual cosa em va permetre treballar amb bones condicions laborals. Moltes gràcies a tots els professors per transmetrens la vostre ciència i esforç de forma tant desinteressada.

Manuel Álvarez González

Arribà a l'Hospitalet l'any 1974 per treballar a la construcció.

Mi llegada a Hospitalet fue el día 26-11-1974. Buscando una mejor vida para mi hijo para mi mujer y para mi y encuentre lo que buscaba buenos colegios para mis hijos lla que nunca fui al colegio yo busque que ellos lo tubieran y no fueran analfabetos como yo y hoy pienso saque beneficio porque mi dos hijos an estudiado el pequeño es delinante el otro alquisteto tenico y calculista y profesor de matematica y da clase en estetuto de Mataro.

Y yo cuando tenia algunas dudas benia ala iglesia ilepedia alluda a maria pau y andreu y siempre medaban soluciones. Bueno os digo como conosi al Andreu y Maria pau fue que bine ala iglesia y able con una muje que se llamaba Mersedee y le esplique mi situacion imediijo

que en la iglesia daban clase y gratis antose me apunte y empeze abenir y abiamos 8 o 10 alusnos y yo era el el que sabia meno de todos pero gracia a maria pau y andreu aprendi un poquito lo que mas aprendi fue matematica y gracias a eso sali bien en algunos trabajos porque estube mucho tiempo arreglando catas me daban catas de lozas de piedra y me ponian en la oja de trabajo una cata de 6 por 4 m2 las lozas de 70 por 35 yo sacaba los metros cuadrados tanto de una cosa como de la otra y siempre me salio bien

Asin que esto selo debo a los profesores a maria pau y andreu Asin que yo pienso que gracias a eso yo solo sali adelante sin tener que pedi alluda a otras personas. Asin cuando beo por la calle a maria pau siempre me dirijo a saludarla y cuando boi con mis nietos ibeo a Maria pau le digo a mis nietos aquella Señora es mi profesora y tambien la de papa porque mi hijo tambien fue alumno de Maria pau en el colegio Pedraforca. Tambien le digo que cuando residia clase de Maria pau y de Andreu yo le acia poca pregunta si fuera hoy le aria mas y sobretodo de los años 1854 de aquel general llamado Juan zapatero y nava

Felipe Alba Corullón

Nascut el 1948 a Villafranca del Bierzo (Lleó). Va venir a Catalunya als 18 anys i al casar-se, l'any 1972, compra un pis a Can Serra. Treballador de la construcció, va treure el Certificat d'Estudis Primaris a l'Escola d'Adults. Al 1980 va entrar a la Brigada Municipal de l'Hospitalet i va treballar-hi fins a la seva jubilació.

Una pequeña aportación y reconocimiento a las inestimables clases que Jaime Botey nos impartió en la Casa de Reconciliación. Recuerdo el buen ambiente y compañerismo que teníamos los alumnos, Esther, Joaquín, Apolonio, Alejandro Izquierdo y yo mismo, y como Jaime nos orientaba para hacer los trabajos en equipo. Las clases eran muy interesantes y amenas. Jaime nos explicaba con mucha paciencia los acontecimientos históricos de nuestro país, realizando siempre una introducción al contexto social y político, principalmente los sucesos ocurridos durante la dictadura franquista, por ejemplo, en las fábricas, nos hablaba de la lucha de la Canadiense, de la España Industrial, la Seat, huelgas en la construcción en el 68, entre otras muchas.

Destacaría como una de las actividades más importantes que Jaume propuso al grupo de alumnos, la construcción de un mural (en soporte de plástico tipo hule) donde teníamos que poner los hechos históricos más relevantes que habíamos vivido en primera persona, con sus fechas y lugares, tipo mapa conceptual, es decir lo relacionado con la lucha del Movimiento Obrero, las reivindicaciones vecinales, luchas por la libertad y la democràcia.

Además Jaume nos dió la posibilidad de recibir clase de otros profesores de la universidad para que ampliáramos nuestro conocimiento en más materias, de estos profesores recuerdo a Manuel Sacristán, Alfons Comín, Luis Solà, Mercé Romans, Andreu y Valverde.

Las clases de Manuel Sacristán eran magistrales y aprendí mucho, como también las clases de Movimiento Obrero impartidas por Alfonso Comín. Luis Solà fue el que nos enseñó a interpretar y confeccionar una hoja de salario, con lo difícil que nos resultava a los trabajadores descifrar los conceptos salariales que las empresas reflejaban, así como saber si las empresas te daban de alta en la Seguridad Social o no.

Los otros profesores nos daban cultura general que tenía mucha importancia para nuestra formación, por la carencia que arrastrábamos de no haber tenido la posibilidad de estudiar en edad de la primaria. A mi personalmente me interesaba todo tipo de preparación y todo mi empeño era sacarme el graduado escolar que con mucha ilusión y esfuerzo conseguí, y porque no decirlo, gracias a la contribución de esos maestros que impartían sus clases de modo voluntario. Incluso me matriculé en el Instituto Provenzana en clases nocturnas para hacer la preparación para delineante en construcción, puesto que iba relacionado con mi profesión de albañil. Desafortunadamente no pude continuar debido a las obligaciones familiares, la dedicación Sindical que me ocupaba todo el tiempo disponible y de pagar hipoteca.

Algo me gustaría señalarles que en la Casa de Reconciliación, incluso antes de estar del todo terminada, en sus locales construimos el Sindicato de la construcción de CCOO de l'Hospitalet. Todo fué posible gracias a la colaboración de Jaume Botey y sus compañeros y compañeras.

Un fraternal abrazo a los que están y también un recuerdo para aquellos que nos dejaron, Jaume Valls, Antonio Ruiz, Jordi Agulló, Marcelino Sánchez, Ildefonso Soler y Antonio García.

NOTES

1. El barri de barraques conegut com a Pequín, es trobava al litoral barceloní al límit de Sant Martí amb Sant Adrià de Besos. Al seu costat es va desenvolupar un altre assentament de barraques conegut com el Camp de la Bota, on una atrotinada fortificació militar es va habilitar com a escola.
2. Partit Socialista Unificat de Catalunya.
3. Cristianisme segle XXI. (18 de març del 2018) El testimoni d'un creient del segle XXI (Jaume Botey per ell mateix) <https://cristianismexxi.cat/?s=Jaume+BOTey+per+ell+mateix>
4. BOTEY I VALLÉS, Jaume: *Can Serra-50 anys: història d'un barri de l'Hospitalet*. Barcelona: Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2016.
5. COMÍN, Alfonso C. *Cristianos en el Partido i comunistas en la Iglesia*. Ed. Laia, Barcelona 1977.
6. BOTEY, Jaume: *Cinquanta quatre relats d'immigració*. Ed. Centre d'Estudis de l'Hospitalet. Diputació de Barcelona. 1986.
7. L'HOAC (Hermandad Obrera de Acción Católica) i la JOC (Juventud Obrera Cristiana) eren organitzacions catòliques dedicades a la classe obrera, molt actives en les lluites socials del final de la dictadura.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BOTEY, Jaume (1986) *Cinquanta quatre relats d'immigració*. Barcelona: Diputació de Barcelona-Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

BOTEY, J.; TRAYNER, M.P.; MASSANA, M.P. et. al. (2016), *Can Serra, 50 anys. Història d'un barri de l'Hospitalet*. L'Hospitalet: Centre d'Estudis de l'Hospitalet.

BOTEY, Jaume (2019) «Manuel Sacristán en el debate cristiano-marxista y ante la militancia de cristianos en partidos comunistas». *El Viejo Topo*.

BOTEY, J. (2005) *Homenaje a Manuel Sacristán. Compromiso político y acción social*. <https://www.youtube.com/watch?v=TuafE3wyiMs>.

COMIN, A. Carlos (1977) *Cristianos en el Partido y comunistas en la Iglesia*. Barcelona: Ed Laia.

FERNÁNDEZ BUEY, Francisco (2021) *Sobre izquierda alternativa y cristianismo emancipador*. Madrid: Ed.Trotta.

ROMANS, M. Mercè (1977) *Así aprendemos en Can Serra*. Escuela de Adultos de Can Serra. L'Hospitalet de Llobregat.

ROMANS, M. Mercè (1980) *Así aprendemos los adultos en l'Hospitalet*. Escuela de Adultos Can Serra. L'Hospitalet de Llobregat.